

Негативна свобода Ісаї Берліна

Олександр Каблов

Національний Університет «Києво-Могилянська академія» (Київ)

Концепція «негативної свободи», сформульована Ісаєю Берліном у його есеї «Дві концепції свободи», протиставляється поняттю «позитивній свободи», хоча із застереженням про можливі сплетіння двох концепцій. Запропонована проблематика підштовхнула до постановки нових запитань щодо осмислення поняття «свободи» як такої в ліберальній традиції політичної філософії ХХ–ХХІ ст. Наразі «негативна свобода» І. Берліна стала як об'єктом жвавої критики, так і початком подальшого розвитку ідей для таких знаних дослідників, як Хаєк, Дей, Оппенгайм, Міллер, Стайнер, Мільн, Гіббс, Крістман, Тейлор тощо.

На думку І. Берліна, «негативна» й «позитивна» свободи ставляться на протигагу одна одній через два питання: «В яких межах суб'єкта – особі чи групі осіб – дозволено чи слід дозволити робити те, що він може робити й бути тим, ким він може бути?», яке характеризує, на думку І. Берліна, «негативну свободу», та – «Що, чи хто є джерелом контролю чи втручання, з допомогою якого можна переконати когось робити саме так чи бути саме таким?» – «позитивна свобода» [Берлін 1994, с. 181].

Таким чином, «негативна свобода» в І. Берліна виступає початком особистої свободи в її найприроднішому, і тому – найнеобхіднішому вигляді. Продовжуючи роздуми щодо «негативної свободи» І. Берлін наголошує на останній як на певній умові можливості подальшого розвитку особистості та зростання її сфери усвідомлення власних потреб, що детермінуватимуть подальший запит на розширення наявних рамок свободи індивіда.

Але подібний запит не має суперечити реалізації особистої свободи інших. Тому постає питання щодо можливих та необхідних меж реалізації особистої свободи, що є вільною від втручання. Ці межі прямо не впливають із назви наявного державного ладу в якому проживає особа, а, імовірно, пов'язані з рівнем плюралізму суспільства, незважаючи на рівень його демократичності.

Особиста «негативна свобода» індивіда завжди пов'язана з

особистою «негативною свободою» інших. Певним «модератором» цього «паритету» виступає держава, проявляючи власне аксіологічні виміри суспільної думки більшості. Критикуючи Мілля, за його унітаризм, І. Берлін усе ж чітко дає зрозуміти, що державний апарат примусу є необхідною умовою існування «негативної свободи», як і її тотального знищення.

Держава має постати певним гарантом реалізації «свободи від-», тобто «негативної свободи», яка саме й може забезпечити можливий еволюційний поступ людства, який полягатиме в можливості індивідуально розвитку кожного.

Саме словом «можливість», на нашу думку, слід охарактеризувати введене І. Берліном поняття «негативної свободи». Свобода починатиметься там, де вона можлива – для «єгипетського селянина» спочатку мають бути вирішені гуманітарні проблеми, але потім «можливість» актуалізується в «мінімальну свободу, потрібну йому нині, і більший ступінь свободи, що, можливо, потрібен буде йому завтра, це буде не свобода, властива лише йому – вона буде тотожна свободі професорів, митців та мільйонерів» [Берлін 1994, с. 183].

Втрата ж «негативної свободи» не може послуговуватися досягненню високої мети в чому б вона не полягала – у справедливості, культурі, чесності тощо. «Усе є тим, чим воно є: свобода є свободою» [Берлін 1994, с. 184] пише І. Берлін, застерігаючи нас від потрапляння в пастку політичної спекуляції «високими ідеалами».

Бо саме «негативна свобода» І. Берліна, як «свобода від», «свобода можливості» створює реальні умови для формування суспільного запиту та практичної реалізації «позитивної свободи» індивіда, як свободи «глибшого запитування», що уможливлуватиме реалізацію гуманних механізмів стримування зазіхань на «негативну свободу» індивідів як основу рівності суспільних можливостей.

Література:

- 1) Берлін І. Чотири есе про свободу / І. Берлін. – К.: Видавництво «Основи», 1994. – 272 с.
- 2) Сучасна Політична Філософія. Антологія / упорядник Янош Кіш. – К.: Видавництво «Основи», 1998 – 575 с.